

Kalsemade er blandt landets ældste inddæmninger

Kalsemade

Et af Danmarks tidligste dæmningsprojekter med 165 hektar lavtliggende enge, der blev inddæmmet i 1703 ved Kalsemade på Gylling Næs, 14 kilometer syd for Odder.

Drænet med vindmølle og petroleummotor fra 1914 og dyrket med korn og roer.

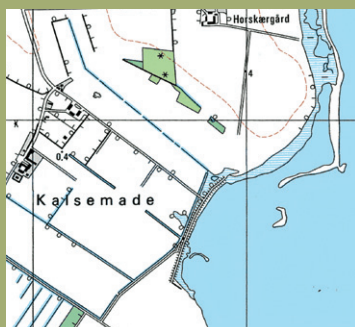
Dieselmotor installeret i 1959 og automatisk elpumpeanlæg fra 1988.

Arealerne er fortsat i fuld landbrugsmæssig omdrift.

Kortene er fra 1787, 1874 og 1985.

Odder kommune.

Koordinater: 6190313, 574644.

»I den sydøstlige del af sognet ud mod Kattegat findes den lavtliggende strandeng Kalsemade med ca. 300 tdr. land, hvoraf en stor del hører til »Gyllingnæs«, medens resten er delt i mindre parceller, som tilhører sognets gårde. I ældre tider var dette store engstykke uden videre værdi, da det ofte blev overskyllt af havet ved højvande; men i begyndelsen af det attende århundrede lod ejeren af Åkjær Gods og Gylling sogn Bendix Lassen med sine fæstebønders hjælp udføre et dæmningsarbejde, som forhindrede havvandet i at trænge ind paa engen, og denne forbedring er senere udvidet med et kanal-anlæg og opstilling af sluse, vindmotor og vandsnegl til fjernelse af det overflødige overfladevand.«

Sådan beskrives Kalsemade-inddæmningen ganske dækkende i Topografisk Historisk håndbog fra 1949.

Lokalhistorikeren Rasmus Kuur supplerer denne beskrivelse med en mere præcis tidsangivelse. Etatsråd Bendix Lassen havde overtaget Åkjær Gods i 1697, og fik kongelig bevilling i 1703 til at inddige den store strandeng eller made, hvorefter den 700 meter lange nord-sydgående dæmning blev bygget.

Fra de efterfølgende knap 200 år foreligger der ikke beretninger, før vi kommer frem til slutningen af 1800-tallet.

Vi ved, at Århus Amts landvæsenkommission trådte sammen 26. oktober 1896 for at behandle en henvendelse om »istandsættelse af hoveddæmningen« samt bygning af en ny sluse. Den var indsendt af ritmester Christian Frederik Grevenkop Castenskiold på Gyllingnæs.

Om årsagen oplyses der ikke nærmere, men enten har anlægget været forsømt gennem flere årtier, eller også er dæmning og sluse blevet ødelagt i en stormepisode. Det sidste synes at have været tilfældet, da der lægges vægt på en omgående udbedring af hoveddæmningen. Den har sandsyn-

ligvis været gennembrudt.

Grevenkop Castenskiold (1840-1924) fik sin vilje. Der blev bygget fløjdiger til hoveddæmningen, som blev forstærket, og der blev også opført en ny frisluse. Men ritmesteren ville have mere end det.

Korn og roer vinder indpas

I 1913 indkaldte landvæsenkommissionen på ny til møde om afvanding og dræning af det store engområde.

Hedeselskabet havde udarbejdet et forslag og fik nu opgaven med at gennemføre projektet for »Interessentskabet til afvanding af Kalsemade«. Bestyrelsen bestod af ejeren af Gyllingnæs Gods, ritmester Grevenkop Castenskiold, gårdejer Chr. Hansen og gårdejer Simon Willumsen. Der var 57 lodsejere med i alt, men da Gylling-

Ritmester Christian Frederik Grevenkop Castenskiold købte Gyllingnæs i 1885, og han var initiativtager til kultiveringen af Kalsemade-inddæmningen. Ritmesteren var født i 1840 på Store Frederikslund i Sydsjælland, deltog i kampene i 1864 på Dybbøl Skanse, og døde på Gyllingnæs i februar 1924. Foto: Udlånt af Gylling Arkiv.

Denne seksvingede klapsejler blev opstillet i 1940 som afløser for den havarede vindrose. Møllen sørgede for afvandingen helt frem til 1959, men i dag er stort set alle spor fjernet, bortset fra nogle betonrester (nederste billede) ved den gamle pumpekanal. Foto: Knud Mildahl Hansen (møllen).

en kobling, så sneglen kan udløses fra sin forbindelse med vindmotoren».

Betalingen for hele herligheden var aftalt til 4163 kr. (230.830 kr. i 2010-værdi). I følge kontrakten skulle pengene falde med 30 pct., når samtlige materialer var nået frem til jernbanestationen i Ørting, 60 pct. når anlægget var afleveret og godkendt, mens de sidste 10 pct. først skulle betales seks måneder efter afleveringen.

Til gengæld garanterede »Scandia«, at sneglen ville kunne løfte en vandmængde på 0,25 kubikmeter ved syv meter vind, og fabrikken »indestår i tre år for anlæggets godhed«.

I 1915 kunne Hedeselskabet rapportere om Kalsemade-projektet i sit

tidsskrift: »Kunstig afvanding fuldført i 1914. 141,1 hektar, 14.036 kr., 99,50 kr./hektar«. I 2010-værdi svarede den samlede udgift til 758.650 kr. eller 5378 kr. pr. hektar.

Afvandingen og dræningen var vellykket, så arealerne kunne nu inddrages i landbrugets almindelige omdrift med korn og roer.

Fra vindkraft til diesel

I et voldsomt stormvejr midt i 1930'erne blev dæmningen beskadiget i et sådant omfang, at havsiden måtte forstærkes med et stenglacis.

Lige siden renoveringen i 1914 havde der dog været problemer næsten hvert eneste år. Dæmningen var opbygget af bløde materialer, bl.a. tang, så havet gnavede hyppigt huller, som bønderne måtte ud og stoppe til med halm og andet nødtørftigt fyld. Ræv og grævling gjorde også deres for at underminere anlægget. Stensætnin-

næs sad på ca. halvdelen af jorden, var resten fordelt på mange smålodder af 1-2 hektar i størrelse.

I dag er der kun seks lodsejere til at dyrke samme område.

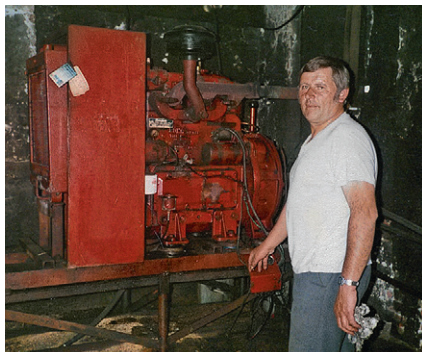
Ude på dæmningen skulle der opføres en ny sluse 50 meter længere mod syd end den eksisterende, og her skulle der inden 30. september 1913 opstilles en vindmotor. Derefter gjaldt det bare om at få det store engområde udgrøftet og drænet, når først pumpekanalen var på plads.

Ifølge kontrakten mellem interessentskabet og Maskinfabrikken »Scandia« i Nyborg drejede det sig om følgende leverance:

»Et pumpeværk bestående af 1 stk. selvkrøjlende og selvsvikkende vindmotor med 36 fods (ca. 11,30 meter) vindrose på et 40 fod (ca. 12,55 meter) højt sværtbygget stålstativ med tilhørende aksel m.m. En snegl med galvaniserede skrueplader 40" i diameter og af 20 fod 10 tommer længde med stålbo og med kumme og bagbassin af beton indrettet til at lukke med rist og skod. Desuden gangtøj med remskive til træk af sneglen fra et lokomobil, hvorfor vindmotorens lodrette aksel forsynes med

Når den gamle dæmning skal forstærkes tages det ikke så nøje, hvilke materialer der bruges. Det originale stenglacis er flere steder forstærket med gamle mursten og andet byggeaffald, selvom det ikke ser kønt ud. Bemærk den lyse bræmme nærmest vandet - det er en stribe stærkt duftende strandmalurt.

Den danskproducerede dieselmotor af fabrikatet »Bukh« blev indkøbt så sent som i 1959, hvor den afløste vindmøllen som leverandør af motor-kraft til at trække vandsneglen. Den kørte meget stabilt, men krævede omhyggelig pasning med smøringen. Fotos: Udlånt af Erik Schmidt.

gen på ydersiden skulle løse disse problemer med gravende dyr.

Der var også blevet indkøbt en glødehovedmotor, som supplerede vindmøllen i tøbrudstiden om foråret. Den kørte på »stenolie«, som er det samme som petroleum, og motoren skulle forvarmes med en blæselampe, når der skulle pumpes. Den skulle passes hele tiden, og om foråret krævede det døgnvagt at få vandet ud.

I 1939 løb møllen løbsk, hvorefter den brændte sammen. Hele det store engareal stod med blankt vand det meste af foråret, indtil de kom ud fra Gyllingnæs med en traktor, der kunne trække pumpeværket, så man kunne få vandet ud.

Som erstatning blev der rejst en ny vindmølle i 1940 ude ved dæmningen, en såkaldt klapsejler. Den blev leveret fra »Hurup Jernstøberi & Maskinfabrik« og kostede ifølge regnskabet 3195,75 kr. (77.275 kr. i 2010-værdi).

Den nye mølle fungerede de næste

to årtier uden større problemer.

Sidst i 1950'erne blev en del af det inddæmmede areal dybdepløjet, formentlig af Hedeselskabet, og det var nok den mest dramatiske begivenhed frem til skiftet fra vindmotor til dieselmotor. Det fandt sted i 1959 og uden tilskud fra statskassen, hvad der ellers var sædvane blandt den tids bønder. Slusen og pumpeværk blev atter flyttet op midt på dæmningen ud for den centrale landkanal, hvor pumpen stadig står i dag. I den støbte kanal, hvor der oprindeligt lå en vandsnegl, ligger der i dag et lukket rør.

I foråret 1959 leverede »Hurup Jernstøberi & Maskinfabrik« atter det nødvendige pumpeværk:

1 stk. vandsnegl, 6,5 meter lang og 85 cm i diameter, sluseporte til to kanaler, støbning af betonkumme samt levering, opstilling og montering i forbindelse med en dieselmotor – alt sammen til en pris af 16.571,70 kr. (205.374 kr. i 2010-værdi).

Den gyldne hvide dyrkes helt ud til pumpekanalen. Til trods for at Kalsemade-inddæmningen er en af Danmarks ældste, så fungerer dyrkningen stadig fint. Billedet er taget mod vest fra det røde murstenspumpehus, hvor Bukh-motoren og vandsneglen passede afvandingen i næsten 30 år.

»Det vanvittige tørlægningsforetagende«

Allerede på første mødedag i Statens Landvindingsudvalg 19. november 1940 behandlede man forslaget om et storstilet landvindingsprojekt fra vestsiden af Gylling Næs og over til Alrø-dæmningen – i alt 322 hektar. Alrø-dæmningen var blevet anlagt i 1931, og nu skulle selve vigen så tørlægges.

Men fra første færd var der indædt modstand.

Hvem der var forslagsstiller, fremgår ikke umiddelbart af arkivalierne, men sandsynligheden taler stærkt for, at »Lerdrup Vig« har stået på den ønskeliste, Hedeselskabet forsynede Landbrugsministeriet med som optakt til lovgivningen om statsstøtte til landvinding.

Derimod ved vi helt præcis, hvem der stillede sig i vejen for projektet. Det var gods-ejer Niels Baner fra Gyllingnæs. Personligt troppede han op hos departementchefen fra Landbrugsministeriet for at protestere. Baner ville »under ingen omstændigheder have noget som helst med det vanvittige tørlægningsforetagende at gøre«. Sådan lød hans egne ord.

Niels Baner og hustruen Eva havde købt Gyllingnæs i 1936. Han havde ry for at være en »særpræget mand, som havde sine egne meninger«, men i virkeligheden holdt han vel bare af naturen på Gylling Næs. Han ønskede ikke at se den idylliske fjordkyst ændret til halvdårlig landbrugsjord.

Det argeste sand

I det stille blev der dog arbejdet videre med projektet, og to år senere i 1942 afholdt landvindingsudvalget et offentligt møde om sagen. Projektet blev atter mødt med stærke indvendinger, bl.a. kritik af jordboniteten i fjordbunden. Landvindingsudvalget havde betalt Hedeselskabet for at undersøge disse forhold, og det havde vist sig, at totredjedele af de 322 hektar helt overvejende bestod af sand.

I januar 1946 indkaldte Statens Landvindingsudvalgs jyske underudvalg igen til »drøftelse af spørgsmålet om tørlægning af Lerdrup Vig«, denne gang på Centralhotellet i Odder. For bordenden sad formanden for det jyske underudvalg, direktør Niels Basse fra Hedeselskabet.

Statens Jordlovsudvalg deltog også og var repræsenteret ved fhv. folketingsmand Lars Larsen-Bjerre (S) inde fra Bjerre ved Horsens. Jordlovsudvalget var tiltænkt rollen som ejere af den fremtidige inddæmmede vig, der bl.a. skulle udstykkes til husmandsbrug. På samme side af bordet sad tre mand fra lodsejerudvalget, der alle var tilhængere af projektet.

Godsejer Niels Baner var udmærket tilfreds med den afvanding, som hans gamle femvingede klapsejler kunne præstere. Foto: udlånt af Gylling Arkiv.

På den anden side af bordet var godsejer Baner mødt op som absolut modstander. På hans opfordring var der også mødt en del underskrivere af protester mod planerne.

Det blev et møde, hvor bølgerne gik højt.

Godsejer Baner lagde ud med at kræve sikkerhed for de økonomiske skader, som kunne forventes i form af »ødelæggende sandflugt«. Der skulle deponeres 200.000 kr. (3,94 mio. kr. i 2010-værdi) som sikkerhed for erstatning for markskader, krævede godsejeren. Som erstatning for at afgive sit ålefiskeri forlangte han 20.000 kr. (394.000 kr. i 2010-værdi).

Ifølge den projekterende civilingeniør H.P. Meden fra Århus, havde man tænkt sig at grave en bred kanal langs stranden på Gylling Næs, så der herfra kunne hentes fyld til en lav spærredæmning på tværs af fjorden over til Alrø. Spærredæmningen kunne så indgå som en kerne af særlig godt fyld i den endelige dæmning.

De lave arealer på Gyllingnæs, som ifølge ingeniør Meden »afvandes kummerligt ved hjælp af et vindmotorpumpeanlæg med en petroleums-motor som reservekraft«, skulle fremover afvandes til den nygravede kanal med en helt ny pumpestation.

Det seneste prisoverslag for projektet lød på 679.000 kr. (13,4 mio. kr. i 2010-værdi). Staten var parat til at betale op til totredjedele af denne regning som støtte.

Men godsejer Baner »ville under ingen

omstændigheder have noget som helst med det vanvittige tørlægningsforetagende at gøre eller på nogen måde gøres bidragspligtig dertil, og han protesterede imod gravning af den foreslåede brede kanal på hans jord, som ville ødelægge et meget nyttig læbælte«.

Ifølge referatet fra mødet stod Baner ikke alene. En gårdejer Østergaard fra Alrø, der ganske vist ingen økonomiske interesser havde i sagen, udtalte, at han ønskede de store naturskønheder ved vigen bevaret, som han mente, var det smukkeste parti i Horsens Fjord.

»Det ville være vandalisme at gennemføre forslaget«, sagde Østergaard.

På den anden side kritiserede lodsejerudvalget, at ikke alle tilhængere var blevet indvarslet til mødet. Kun tre mands-delegationen var til stede, »hvilket giver et forkert billede af stemningen blandt egnens beboere«, hævdede man og henviste også til de lokale husmænd, der »har alt for lidt jord, og de kan ikke skaffe sig tillægsjord andre steder, hvorfor de meget gerne vil have et areal i den tørlagte vig«.

Og sådan bølgede debatten frem og tilbage.

Enden på mødet blev, at godsejer Baner fik gennemtrumfet, at et uafhængigt ingeniørfirma skulle have lejlighed til at gennemgå hele projektet og kontrollere de udførte jordbundsundersøgelser.

Senere samme år blev Niels Baner alvorligt syg og døde efter kort tid.

Det betød dog ikke, at der var fri bane for landvindingsfolkene.

Kun penge til Hedeselskabet

Hvad der blokerede for et projekt, ved vi ikke, men først i januar 1953 optrådte Lerdrup Vig igen, men nu integreret i det store projekt »Alrø Bredning«, som Hedeselskabet præsenterede i en rapport med titlen »Oversigt over inddæmningsmuligheder«. Rapporten rummede 89 projektforslag, der tilsammen ville skaffe 133.899 hektar nyt land – eller forøge Danmarks samlede landbrugsareal med godt fire procent.

»Alrø Bredning« omfattede de lavvandede arealer langs nordsiden af Horsens Fjord fra Stensballe Skov, omkring Vorsø, over Sondrup Strand og Lerdrup Vig til Gylling Næs.

Projektet kom med på en prioriteret liste med 17 ud af de 89 lokaliteter, som blev udtaget til nærmere undersøgelse, men nærmere en udtørring kom det aldrig.

Ganske vist bad Statens Landvindingsudvalg i januar 1957 Hedeselskabet om en »ajourføring af det i sin tid udarbejdede tørlæg-

ningsforslag til landvinding i Lerdrup Vig«, men prisen viste sig at være skyhøj. Forslaget blev fremsendt i januar 1959 med et overslag på 3,6 mio. kr. for 297 hektar (44,6 mio. kr. i 2010-værdi). Det ville betyde en hektarpris på ca. 12.000 kr. (148.700 kr. i 2010-værdi) for den sandede fjordbund.

I juni 1962 besluttede Statens Landvindingsudvalg at »stille sagen i bero«, og i februar 1965 blev journalsag nr. 31 betragtet som uigenkaldeligt opgivet og henlagt.

Hedeselskabet fremsendte herefter sin regning på 23.127, 19 kr. (251.700 kr. i 2010-værdi) for selskabets udgifter.

Det var den eneste indtjening, der nogen sinde kom ud af den sag.

Nationalt naturområde

I dag ville det være helt utænkeligt at diskutere en tørlægning af bugten. Hele Horsens Fjord er et højt prioriteret naturområde, og Lerdrup Vig er udlagt som vildtreservat.

I vigen op mod Alrø Polder er der forbud mod færdsel i fuglenes yngletid og forbud mod jagt på vandfugle. Der er en pæn bestand af ynglende vadefugle, og i træktiderne forår og efterår raster der større flokke af især svømmeænder i den lavvandede vig.

Alrø-dæmningen var blevet anlagt i 1931, så man behøvede blot en 1200 meter lang dæmning mellem Gyllingnæs og Alrøs østkyst for at kunne tørlægge 322 hektar fjordbund.

Moderne tider

Dieselmotoren var en danskproduceret Bukh-motor, der blev anbragt i det lille pumpehus af røde mursten og med gråt eternittag, der stadig står på dæmningen. Her pumpede den trofast og uden større dikkedarer de næste 30 år frem.

Derimod var vandsneglen det svage led. Dens levetid var begrænset til 5-6 år, hvorefter den skulle renoveres, fordi den blev slidt.

Til sidst blev det for dyrt, og i slutningen af 1980'erne besluttede Kalsemade Digelag at renovere hele pumpesystemet.

En vigtig rolle har det nok også spillet, at der altid skulle en mand ud og starte Bukh-motoren, hver gang vandet skulle pumpes ud. Og atter ud for at stoppe den, når der ikke længere skulle pumpes.

Renoveringen bestod i en gennemgribende modernisering. I foråret 1988 blev der lagt 700 meter elkabel ud til pumpestationen fra den nær-

meste ejendom, så der kunne installeres en elektromotor til at drive en moderne pumpe. Den var selvfølgelig forsynet med automatik, så manuel betjening ikke længere var påkrævet. Når vandet nåede en bestemt højde i hovedkanalen, gik pumpen automatisk i gang.

Den nye pumpe blev monteret i en brønd uden for det gamle pumpehus, der i dag står tomt. Vandsneglen kunne skrottes, mens Bukh-motoren blev foræret til en gruppe maskinentusiaster oppe i Hov, der samlede på gamle motorer.

Kontakten til den nye pumpe blev sluttet første gang 3. juni samme år.

Hele renoveringen havde kostet 220.000 kr. (358.000 kr. i 2010-værdi), og hver en krone blev betalt af lods ejerne selv. Lidt hjalp det dog, at der var opsparet en egenkapital på 100.000 kr. i pumpelagets kasse, og det hører også med til historien, at der ikke længere eksisterede støtteordninger for den slags landvindinger, da

Bukh-motoren blev sendt på pension.

I dag dyrkes jorden stadig i den mere end 300 år gamle inddæmning. I modsætning til så mange andre steder har jorden her ikke sat sig nævneværdigt, så markerne kan stadig bære en moderne traktor.

KILDER

Andersen, Jens C.: Gylling Sogn. Århus Amt. Topografisk Historisk håndbog. Dansk Kulturhistorisk Forlag 1949.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 11. august 2007.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 6. 34. årg., 1914.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 5. 35. årg., 1915.

Interview med Knud Mildahl Hansen, Gylling Arkiv. December 2010.

Interview med gårdejer Kristen Larsen, Horskærvej, Gylling. December 2010.

Kuur, Rasmus: »Kalsema« = Kalsemade. Upubliceret manuskript, dateret 5/3-1957, hos Gylling Arkiv. Kopi i forfatterens arkiv.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 31. Rigsarkivet.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i **Kalsemade/Kalsenakke**, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 219 fuglearter, som er registreret fra **Kalsemade/Kalsenakke**, pr. 1. december 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rødstrubet Lom	(11/18)
Sortstrubet Lom	(8/10)
Lille Lappedykker	(2/3)
Toppet Lappedykker	(184/725)
Gråstrubet Lappedykker	(29/61)
Nordisk Lappedykker	(2/4)
Sorthalset Lappedykker	(24/45)
Sodfarvet Skråpe	(1/3)
Sule	(7/13)
Skarv	(840/18892)
Skarv, Mellemskarv	(34/925)
Fiskehejre	(885/6666)
Sort Stork	(1/1)
Stor Flamingo	(1/1)
Knopsvane	(827/10828)
Pibesvane	(9/110)
Sangsvane	(247/13523)
Sædgås	(4/37)
Kortnæbbet Gås	(6/16)
Blisgås	(1/1)
Grågås	(177/3413)
Canadagås	(75/1135)
Bramgås	(38/2579)
Knortegås	(3/125)
Knortegås, Lysbuget	(12/551)
Knortegås, Morkbuget	92/2129)
Gravand	(748/13148)
Pibeand	(303/8438)
Knarand	(4/9)
Krikand	(354/11302)
Gråand	(736/16270)
Spidsand	(81/432)
Atlingand	(2/2)
Skeand	(31/80)
Taffeland	(2/32)
Troldand	(3/7)
Bjergand	(15/709)
Ederfugl	(906/224513)

Havlit	(9/34)
Sortand	(112/2406)
Fløjlsand	(11/74)
Hvinand	(206/6236)
Lille Skallesluger	(1/1)
Toppet Skallesluger	(705/7868)
Stor Skallesluger	(27/504)
Hvæpsevåge	(16/24)
Sort Glente	(3/3)
Rød Glente	(25/25)
Havørn	(12/14)
Rørhøg	(398/470)
Blå Kærhøg	(189/213)
Hedehøg	(2/2)
Duehøg	(23/23)
Spurvehøg	(446/478)
Musvåge	(1017/1985)
Fjeldvåge	(90/93)
Fiskeørn	(5/6)
Tårnfalk	(1219/1875)
Dværgfalk	(16/16)
Lærkefalk	(6/7)
Vandrefalk	(33/33)
Agerhøne	240/1251)
Vagtel	(5/5)
Fasan	(91/1131)
Grønbenet Rørhøne	(49/63)
Blishøne	(147/709)
Trane	(2/8)
Strandskade	(752/6435)
Klyde	(177/808)
Lille Præstekrave	(4/4)
Stor Præstekrave	(503/2704)
Hjejle	(971/805838)
Strandhjejle	(424/3735)
Vibe	(1122/87816)
Islandsk Ryle	(205/2000)
Sandløber	(14/15)
Dværgryle	(29/67)
Temmincksryle	(7/12)

Krumnæbbet Ryle	(118/734)
Almindelig Ryle	(778/92371)
Almindelig Ryle, Nordlig	(9/33)
Kærløber	(3/4)
Brushane	(32/79)
Enkeltbekkasin	(2/2)
Dobbeltbekkasin	(93/238)
Stor Kobbersnepe	(4/8)
Lille Kobbersnepe	(454/18260)
Småspove	(130/290)
Storspove	(580/4907)
Sortklire	(62/99)
Rødben	(799/8339)
Hvidklire	(576/6432)
Svaleklire	(80/134)
Tinksmid	(45/96)
Mudderklire	(165/694)
Stenvender	(28/50)
Almindelig Kjøve	(14/18)
Sorthovedet Måge	(1/1)
Dværgmåge	(4/7)
Hættemåge	(529/133268)
Stormmåge	(368/16465)
Sildemåge	(19/25)
Sølvmåge	(490/29830)
Svartbag	(695/2601)
Ride	(5/6)
Rovterne	(1/1)
Splitterne	(274/1251)
Fjordterne	(51/279)
Havterne	(310/3599)
Dværgterne	(6/9)
Sortterne	(3/4)
Lomvie	(1/2)
Alk	(4/33)
Søkonge	(2/10)
Huldue	(120/821)
Ringdue	(278/88381)
Tyrkerdue	(45/365)
Turteldue	(1/1)

Gøg	(84/88)
Natugle	(173/206)
Skovhornugle	(30/46)
Mosehornugle	(6/6)
Natnavn	(1/1)
Mursejler	(128/1391)
Isfugl	(3/3)
Biæder	(1/1)
Vendehals	(1/1)
Grønspætte	(1/1)
Stor Flagspætte	(149/198)
Toplærke	(2/2)
Hedelærke	(1/1)
Sanglærke	(281/8374)
Bjerglærke	(2/2)
Digesvale	(39/76)
Landsvale	(268/11678)
Bysvale	(163/12327)
Skovpiber	(42/151)
Engpiber	(334/2918)
Rødstrubet Piber	(1/2)
Skærpiber	(21/28)
Gul Vipstjert	(342/1815)
Gul Vipstjert, Almindelig	(1/1)
Gul Vipstjert, Nordlig	(7/57)
Bjergvipstjert	(12/12)
Hvid Vipstjert	(527/11736)
Hvid Vipstjert, Sorttrygget Vipstjert	(3/3)
Silkehal	(87/1947)
Gærdesmutte	(67/84)
Jernspurv	(29/50)
Rødhals	(157/224)
Nattergal	(11/12)
Husrødstjert	(163/199)
Rødstjert	(47/52)
Bynkefugl	(69/151)
Sortstrubet Bynkefugl	(3/3)
Stenpikker	(129/339)

Ringdrossel	(23/25)
Solsort	(97/521)
Sjagger	(370/66606)
Sangdrossel	(104/570)
Vindrossel	(154/2603)
Misteldrossel	(66/197)
Græshoppesanger	(1/1)
Kærsanger	(92/123)
Rørsanger	(47/69)
Gulbug	(74/84)
Gærdesanger	(108/176)
Tornsanger	(167/575)
Havesanger	(24/28)
Munk	(14/16)
Skovsanger	(1/1)
Gransanger	(171/269)

Løvsanger	(95/258)
Fuglekonge	(194/875)
Grå Fluesnapper	(9/9)
Broget Fluesnapper	(7/7)
Halemejse	(1/2)
Sumpmejse	(23/37)
Topmejse	(3/3)
Sortmejse	(7/9)
Blåmejse	(43/180)
Musvit	(19/63)
Spætmejse	(15/18)
Træløber	(9/10)
Korttået Træløber	(10/11)
Pirol	(2/2)
Rødrygget Tornskade	(24/36)
Stor Tornskade	(12/12)

Skovskade	(71/203)
Husskade	(83/138)
Noddekrige	(10/13)
Allike	(95/27912)
Råge	(133/28723)
Sortkrage	(25/25)
Gråkrage	(217/11804)
Ravn	(891/1722)
Stær	(450/162736)
Gråspurv	(30/770)
Skovspurv	(55/2864)
Bogfinke	(94/4085)
Kvækerfinke	(159/5722)
Gulirisk	(1/1)
Grønirisk	(128/2598)
Stillits	(752/4781)

Grønsiken	(148/2942)
Tornirisk	(376/12094)
Bjergirisk	(115/4363)
Stor Gråsisken	(2/100)
Lille Gråsisken	(96/152)
Lille Korsnæb	(13/124)
Karmindompap	(5/5)
Dompap	(48/121)
Kernebider	(135/241)
Lapværling	(8/34)
Snespurv	(12/84)
Gulspurv	(266/5379)
Hortulan	(1/1)
Rørspurv	(238/984)
Bomlærke	(154/1120)

Herunder ses en oversigt over de 29 andre dyr og insekter, som er registreret fra **Kalsemade/Kalsenakke**, pr. 1. december 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Vandsalamander	(1/1)
Stor Vandsalamander	(1/1)
Aurora	(2/11)
Citronsommerfugl	(3/4)
Dagpåfugleøje	(4/28)
Admiral	(122/248)
Tidselsommerfugl	(63/256)
Nældens Takvinge	(8/227)

Skovrandøje	(2/6)
Lille Ildfugl	(1/1)
Skovblåfugl	(2/2)
Almindelig Blåfugl	(3/5)
Ligustersværmer	(1/1)
Brun Bjørnespinder	(1/1)
Pindsvin	(32/39)
Muldvarp	(1/1)

Hare	(108/553)
Egern	(1/1)
Rødmus	(1/1)
Ræv	(52/64)
Grævling	(13/14)
Husmår	(2/2)
Lækat	(22/22)
Brud	(5/5)

Spættet Sæl	(211/762)
Marsvin	(6/15)
Rådyr	(182/3037)
Flagermus sp.	(6/12)
Stålorm	(1/1)

TBU 24/9: Gylling Næs

Gylling Næs rummer overvejende opdyrkede arealer, men især langs kysten forekommer strandeng og skov. Disse beskrives særskilt nedenfor.

1. Horskær Strand. Her er et 18 ha stort strandareal fredet 1985. Arealet er opbygget af en mosaik af strandvolde, barriereø og strandsøer, der er opstået som følge af materialevandring langs kysten og rummer græssede og ugræssede strandenge (ca. 9,9 ha.) og strandoverdrev samt strandrørskov (ca. 0,5 ha.). Arealerne rummer typisk strandengsvegetation med Strand-Annelgræs, Udspærret Annelgræs, Harril, Strand-Vejbred, Strand-Malurt, Strand-Asters, Læge-Kokleare, Sandkryb, Vingefrøet Hindeknæ, Kveller, Tagrør, Strand-Kogleaks, Marehalm, Strandsennep, Strandkål, Engelskgræs, Spyd-Mælde, Strand-Kvik, Liden Tusindgylden, Kær-Svinemælk, Rød Svingel, Jordbær-Kløver, Strand-Malurt, Strand-Trehage, Blågrøn Kogleaks, Alm. Kvik, Småbladet Hareøre og Tæt blomstret Hindebæger(x) (på et af sine få, kendte findesteder i Århus amt) som de vigtigste arter.

2. Kalsenakke. Nord herfor ligger et 0,6 ha. stort krumodsystem, der er dannet inden for de sidste ca. 30 år. Arealet rummer strandengsvegetation

med Strand-Annelgræs, Udspærret Annelgræs, Kveller, Vingefrøet Hindeknæ, Læge-Kokleare, Strand-Asters, Strand-Malurt og Strand-Kogleaks som de væsentligste arter.

3. Strandenge ved Lerdrup

Bugt. Ved Lerdrup Bugt ligger på strækningen mellem Jensnæs og en punkt sydvest for Lerdrupskov et sammenhængende strandengsområde på ca. 18,9 ha. Den vestlige del fra Jensnæs til udløbet af Lerdrup Bæk er beskrevet under omr. 24/10.

Strandengsarealerne mellem Lerdrup Bæk og Lerdrupskov er både græssede og ugræssede.

Vegetationen domineres af strandengsplanter som Strand-Annelgræs, Strand-Vejbred, Harril, Rød Svingel, Tagrør, Strandgåsefod, Strand-Malurt, Strand-Mælde, Alm. Kvik, Kryb-Hvene, Sandkryb, Jordbær-Kløver, Hvid-Kløver, Gåse-Potentil og Strand-Kogleaks. Fra en unavngiven mose(o) »(paa Vestsiden af Gyllingnæs)« er angivet (1906) Mose-Bunke(o), Stor Skjaller(o), Vellugtende Gulaks(o), Hjertegræs(o), Skede-Star(o), Alm. Knopurt(o), Alm. Hønsetarm(o), Sump-Snerre(o), Eng-Svingel(o), Glanskapslet Siv(o), Fløjlsgræs(o), Høst-Borst(o), Trævlekrone(o), Blåtop(o), Tormenti(o), Hulkravet Kodriver(o), Alm. Syre(o), Bidende Ranunkel(o),

Tandbælg(o), Djævelsbid(o), Hvid-Kløver(o), Fladtrykt Kogleaks(o), Eng-Kabbeleje(o), Eng-Troldurt(o), Vand-Pileurt(o) og Strand-Trehage(o).

4. Kalvshoved Skov. Om sammensætningen af skoven foreligger kun få oplysninger. I skoven indgår egeblandingsskov med flere lavstammede træer af Bøg. Ud mod Horsens Fjord forekommer artsrige, uberørte skovbryn, der dog kan have været udsat for plukhugst. Her indgår Benved, Rød Kornel, Tjørn, Korsved, Alm. Gedeblad, Vedbend og Kristtorn. Skovbundsvegetationen er særdeles artsrig med flere halvsjældne eller sjældne arter. Her vides at indgå Rams-Løg, Enblomstret Flitteraks, Sanikel, Blå Anemone, Alm. Lungeurt, Skov-Hullæbe, Liljekonval, Tandrod(o), Storblostmest Kodriver(o), Knoldet Brunrod(o), Firblad(o), Druemunke(o), Aks-Rapunsel(o), Dag-Pragtstjerne(o), Vorterod(o), Alm. Milturt(o), Spring-Balsamin(o), Stinkende Storkenæb(o), Skov-Skræppe(o), Bidende Pileurt(o), Spidsbladet Steffensurt(o), Haremad(o), Skov-Salat(o), Lund-Fladstjerne(o), Hindbær(o), Korbær(o), Alm. Mangeløv(o), Skov-Stilkaks(o), Tidlig Skov-Hejre(o), Skov-Burre(o), Alm. Bingelurt(o), Sort Fladbælg(o), Stor Konval(o), Ørnebregne(o), Liden Vintergrøn(o), Gærde-Vikke(o), Stor Fladstjerne(o), Op-

ret Hønsetarm(o) og ved bække tillige Krans-Konval(o), Kær-Høgeskæg(o) og Vandkarse(o). Nyere oplysninger om Kalvshoved Skov er meget ønskelig.

Bevaring: Det er af stor botanisk betydning, at den artsrige, enestående strandengsvegetation bevares. Det er derfor ønskeligt, at pleje af strandengene ved Horskær Strand opretholdes. Det er af stor botanisk interesse, at de uberørte skovbryn i Kalvshoved Skov og den artsrige skovbundsvegetation bevares, hvorfor det er ønskeligt, at den nuværende skovdrift bibeholdes, og at løvtræer indplantes ved renafdrift.

Lokalitetskode:

1. Horskær Strand: ++ K II r-s
2. Kalsenakke: + K III r
3. strandenge ved Lerdrup Bugt: + K III r
4. Kalvshoved Skov: + S II r

Fra Gylling Næs som helhed foreligger fortrinsvis ældre oplysninger om fund af Slangetunge(o), Engelsk Kokleare(o), Småbladet Elm(o), Navr(o), Strand-Bede(o), Strand-Fladbælg(o), Småbladet Lind(o), Spæd Kløver(o) »strandeng på Gyllingnæs« og Kost-Nellike(o).

Kilder: se Wind 1990.